

BOLALARNING NUTQINI O'STIRISHDA INNOVATSION YONDASHUV

Kamolova Nafisa Turg'unboyevna

Renessans Ta'lim universiteti "Boshlang'ich, maktabgacha va sport"

kafedra katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarining savodxonligini oshirishda og'zaki nutqni tutgan o'rni va ahamiyati, ona tili va o'qish savodxonligi darslarida nutq ko'nikmalarini shakllantirishga erishish yo'llari va nutq o'stirishda innovatsion yondashuv haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *o'quvchilar, og'zaki nutq, ko'nikma, innovatsiya, o'qish, xususiyat, nutq texnikasi, muloqot.*

Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning aqliy va jismoniy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib va rivojlanib boruvchi jarayon hisoblanadi.

Chiroyli va ravon so'zlash ham bir san'at hisoblanadi. Chiroyli so'zlashni, o'z fikrini ravon va aniq bayon etishni bilmagan o'quvchi bilimlarni muvaffaqiyat bilan o'zlashtira olmaydi. Har bir insonning nutqi chiroyli, mukammal, talaffuzi aniq, ravon bo'lsa, fikrlash doirasi keng, idrok qilishi ham teran bo'ladi.

O'quvchilarning nutqini o'stirish, bu uzoq davom etadigan jarayondir. Nutq o'stirish bilan bog'liq mashg'ulotlarni izchil, doimiy ravishda o'tkazib borilmasa, ta'limning sifatli bo'lishiga, o'quvchilarning teran fikrlashlariga erishib bo'lmaydi. Bu jarayonning birinchi ishtirokchisi oilada ota-ona bo'lib, bolaning dastlabki nutq talaffuziga e'tibor berish kerak. Bola bilan so'zlashganda bola tilida emas, balki so'zlarni to'liq aytib so'zlashishga ahamiyat berish kerak. Nutqni egallashdagi asosiy bosqich maktabgacha yoshga to'g'ri keladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti sog'lom, har tomonlama yetuk bolalarni tarbiyalab, maktabda muntazam ta'lim olishlari uchun tayyorlaydi. Bu davrda bolalarning psixologik va jismoniy rivojlanishiga ham katta ahamiyat beriladi. Psixologik rivojlanishga bolalarning nutqiy rivojlanishi ham kiradi. Nutqiy rivojlanish jarayonini A.N.Leontev quyidagicha tavsiflaydi: "Nutqni rivojlantirish jarayoni bola lug'atining va so'zlarining assotsiatsiya asosida bog'lanishining ortishida ifodalanadigan miqdoriy o'zgarishlar emas, balki sifat jihatidan o'zgarish jarayonidir, zero, u fikrlash va ong rivojlanishi bilan ichki bog'langan holda so'zning barcha funksiyalari, tomonlari va aloqalarini qamrab oladigan haqiqiy rivojlanish jarayonidir". Shuning uchun bolalar bog'chasida tarbiyalanayotgan bolalar nutqi ustida izchil ish olib borish kerak. Og'zaki savol-javoblar, suhbatlar, so'z o'yinlari o'tkazish va mashg'ulotlar davomida sh'er va topishmoqlar, maqollar yod oldirish, ertaklarni qayta hikoyalatish, bayram tadbirlarida sahna ko'rinishlari ijro ettirish ham bola nutqini rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi. Nutqida kamchiligi bor bolalar bilan iloji boricha bog'cha yoshidayoq shug'ullanish kerak. Mutaxassislar ko'rigidan o'tkazilishi va o'z vaqtida buni oldini olish zarur.

Bolalar maktabga qabul qilingandan so'ng, og'zaki nutq bilan birga yozma nutq ham birgalikda o'rgatib boriladi. Tovushlar, harflar, bo'g'inlar, so'zlar va so'zlardan gap, matn hosil qilish malakalari rivojlanadi. Savod o'rgatish darslarida tovush va harflarni o'rganish

jarayonida o'qituvchi amaliy mashg'ulotlarga keng o'rin berish kerak. Dars davomida qiziqarli va jonli narsalardan, turli o'yinlar va o'yin turidagi mashqlar, texnika vositalaridan foydalanib olib borilsa yaxshi samara beradi. Og'zaki nutq va yozma nutq malakalarini yaxshi o'zlashtirishga erishgan o'quvchi barcha fanlarda faol bo'ladi. Og'zaki nutqi ravon, chiroyli va talaffuzi mukammal o'quvchi sinfda ajralib turadi. O'qituvchi barcha o'quvchilarning nutqi chiroyli va ravon bo'lishi uchun harakat qilishi kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy qobiliyati asosan darslar davomida rivojlantirib boriladi. Asosiy nutq o'stirish jarayoni ona tili va o'qish darslarining vazifasi hisoblanadi. Dastlabki ish alifbe davrida bo'lib, tovush talaffuzi va harf o'qilishiga katta e'tibor qaratilishi kerak. Bunda o'quvchilarning eshitish va talaffuz qilish qobiliyatlari kuchayadi. O'qish darslarida ham o'quvchilar nutqini o'stirish uchun ko'plab imkoniyatlar mavjud. Darslikdagi matn va she'rlarni o'rganish orqali o'zi uchun notanish bo'lgan so'zlarga duch keladi. Shu so'zlar talaffuzi va ma'nosini o'rganish jarayonida o'quvchining nutqi o'sadi va so'z boyligi oshadi. Notanish so'zlar ma'nosi o'rganilgach, shu so'zlar ishtirokida gaplar tuzdirish ham maqsadga muvofiqdir. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida olib boriladigan mashg'ulotlarning yetakchi o'rni va vazifasi bola nutqini o'stirish bo'lib, til boyliklaridan nutqda foydalanish malakalarini shakllantirib, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, o'zaro muloqot jarayonida so'zlardan o'rinli foydalanishga o'rgatadi. Bolalarning og'zaki nutqini o'stirishda bog'lanishli nutqqa katta e'tibor qaratilishi kerak. Bola o'z fikrini to'g'ri va ravon bildirishi uchun bog'lanishli nutqdan to'g'ri foydalanish kerak. Bog'lanishli nutq asosan, o'qish darslarida o'rganiladigan asarlarni qayta hikoyalashda shakllantiriladi. O'quvchi uchun asarni to'liq qayta hikoyalash qulay hisoblanadi. O'quvchilar tanlab yoki ijodiy qayta hikoyalashda birmuncha qiynaladilar. Shu sababli, dars mashg'ulotlarida o'quvchilarni qayta hikoyalashga o'rgatishda o'qituvchi turli usullardan foydalanish kerak. Masalan: asar o'qib chiqilgach uni qismlarga ajratish, har bir qismdan ma'no chiqarish, qismlardagi voqealıklar ketma-ketligini to'g'ri qo'ya bilish, mazmunidan kelib chiqib savollar tuzish kabi usullar bilan ishlashga o'rgatish kerak. Qayta hikoyalashda asar qahramonlari va ularning xatti-harakati, xarakterli xususiyatlarini tahlil qilish orqali asar mazmuniga chuqurroq kirib boradilar.

O'qilgan asar mazmunini izchil ravishda qayta hikoyalash o'quvchilarga asar rejasini tuzishga yordam beradi. Reja tuzishda o'quvchilar matn mazmunidan kelib chiqib, hikoyani tarkibiy qismlarga bo'ladilar va har qaysi qismdan bosh mazmunni keltirib chiqaradilar. Qismlarga bo'lib, har bir qismga sarlavha topishlari mumkin. Sarlavha topish ham o'quvchilarni faollashtiradi, mulohaza yuritishga undaydi. Reja asosida hikoya qilish yana ham osonlashadi. Voqealar ketma-ketligini topishda yordam beradi. O'qilgan asarni qisqartirib qayta hikoyalashga asosan 3-sinfdan o'rgatiladi.

Tanlab hikoya qilish o'quvchilarni izlanishga, o'ylashga va mushohada yuritishga majbur qiladi. Chunki, tanlab hikoyalash vazifasi berilganda, bola matnning bir qismi chegarasini ongli ajrata olishi kerak. Shu qismnigina mazmunini so'zlab berishi kerak. Buning uchun o'qilgan matn yuzasidan tahlil o'tkazishi talab etiladi. Shu qism yuzasidan berilayotgan savollarga to'g'ri javob topadi. Bunda o'quvchi tafakkurga tayanib ish ko'rishi kerak.

Ijodiy qayta hikoyalashda esa o'qilgan matnni qisman o'zgartirib yoki yangi epizodlar qo'shish orqali hikoyalaydi. Bunda o'quvchining lug'at boyligi yaxshi samara beradi. Bundan tashqari rasmlar orqali ham qayta hikoyalash o'quvchining dunyoqarashi va xissiyotlarini qanchalik shakllanganligini namoyon qiladi.

Dars jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari, ya'ni interfaol uslublarning o'rni beqiyosdir. Nutq texnikasini rivojlanishida, innovatsion texnologiyalar muhim ahamiyatga ega. Nutqni go'zal bo'lishi va tinglovchiga tasir kuchini oshishi uchun nutq texnikasidan keng foydalanish yaxshi samara beradi.

“Tashqi ko'rinish va xarakterga chizgilar”

Texnologiyaning tavsifi: “ Tashqi ko'rinish va xarakterga chizgilar ” deb nomlangan o'yinning dars jarayonida qo'llanishi , nutqni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega bo'lib, bu texnologiyani qo'llash orqali o'quvchining nutqi sezilarli darajada ravonlashadi.

Texnologiyaning maqsadi: Darslarda ushbu texnologiyani qo'llanishi, o'quvchining so'z boyligi ortishida, nutqning ravon bo'lishida muhim ro'l o'ynaydi.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi :O'quvchi o'qilgan asardagi qahramonning tashqi ko'rinishi va xarakteriga ta'rif beradi. Kim nazarda tutilayotgani sir tutiladi. Berilayotgan ta'rifga qarab, boshqa o'quvchilar ta'rifi keltirilayotgan inson, kim ekanligini topiladi.

“Rasm sol va so'zlab ber”

Texnologiyaning tavsifi: Bu texnologiya ham o'zining qiziqarli topilmalari bilan o'quvchilarni juda faolligini oshiradi. Tasavvurini boyitadi, nutqini rivojlantiradi. Texnologiyaning maqsadi: Rasm chizish orqali o'quvchining tasavvur dunyosini rivojlantirish va chizilgan rasmni ta'riflashi orqali nutqni rivojlantirish. Mashg'ulotni o'tkazish tartibi : O'quvchi doskdaga o'zi xohlagan rasmni chizadi. Chizgan rasmiga qarab hikoya tuzadi. Keyingi o'quvchi birinchi o'quvchi boshlagan rasmni o'z tasavvuri bo'yicha chizib davom ettiradi va u ham so'zlab beradi. Shu tariqa bir necha o'quvchi rasm chizishni davom ettirishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish uchun asosan ona tili va o'qish savodxonligi darslarida olib boriladigan mashg'ulotlar: badiiy asarni o'qish va qayta hikoyalashga katta ahamiyat beriladi. Darslar davomida asarlarni o'qish va qayta hikoyalash, she'rlar o'qish va yod oldirish, mavzular asosida savol-javob, suhbatlar o'tkazish, test savollari tuzish, badiiy asar mazmuniga xos sahna ko'rinishlari tayyorlash va rasmlar chizdirish o'quvchilarning nutqini rivojlantirishda samarali usullar hisoblanadi va bu har qanday o'qituvchidan pedagogik mahoratni talab qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. D.R.Babayeva. Nutq o'stirish nazariyasi va metodikasi. Toshkent-“Barkamol fayz media”-2018

2.M.M.Jo'rayeva. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilar nutqini o'stirish metodikasi. Science and Education-2022

3. Олимов К., Турдиева М. Инновационный подход и государственная учебная программа «первый шаг» в реализации процесса дошкольного образования и подготовки //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2/S. – С. 419-423
4. Irisbayeva Y. Future Educators Professional Readiness to Interact with Preschool Children //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
5. Mirjalolova L. WAYS TO INCLUDE THE ELEMENTS OF SPEECH CULTURE IN THE SPEECH OF PRE-SCHOOL CHILDREN //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 6. – С. 1033-1036.
6. Turdieva M. J. The essence of organizing the process of preschool education and education on the basis of an individual approach //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – Т. 6. – №. SP. – С. 3-3.
7. Irisbayeva Y. PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE EDUCATORS TO INTERACT WITH CHILDREN OF PRESCHOOL AGE //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 7
8. Yo I. MULOQOT JARAYONIDA BOLA SHAXSINI RIJOVLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 165-169.
9. Shamsiddinovich M. A. RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINI TO 'G 'RI TASHKIL ETISH OMILI SIFATIDA: Musayev Ashurali Shamsiddinovich, Yangi asr universiteti o 'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2023. – №. 1. – С. 309-313.
10. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.
11. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.
12. Мусаев А. Ш. РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИ ДАСТУРИЙ ВОСИТАЛАР АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ //E Conference Zone. – 2022. – С. 125-128.
13. Мусаев А. Ш. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА КОМПЕТЕНТЛИ МУТАХАССИС ТАЙЁРЛАШДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИНГ ЎЗИГА ХОС ҲУСУСИЯТЛАРИ //E Conference Zone. – 2022. – С. 115-117.
14. Irisbayeva Y. Using " Cluster " Method //Eastern European Scientific Journal. – 2018. – №. 6.
15. Kamalova N. T. THE ROLE OF READING ACTIVITY IN PERSONAL DEVELOPMENT //Next Scientists Conferences. – 2023. – С. 105-110.
16. Kamalova N. T. METHODS OF LINGUOSTHETIC ANALYSIS IN PRIMARY EDUCATION //Oriental Journal of Education. – 2023. – Т. 3. – №. 03. – С. 81-88.
17. Kamalova N. T. THE ROLE OF READING ACTIVITY IN PERSONAL DEVELOPMENT //Next Scientists Conferences. – 2023. – С. 105-110.